

УДК 347:[340.13/.5:366](477)

Г. Б. Яновицькакандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ**МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ПРИНЦИПИ ЗАХИСТУ ПРАВ
СПОЖИВАЧІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ**

Стаття присвячена міжнародно-правовим принципам захисту прав споживачів. Зосереджена увага на їх відображенні у міжнародних стандартах. Вказано на їх адаптаційний механізм і застосування у нормотворчій діяльності та в судовій практиці.

Ключові слова: споживач, міжнародно-правові принципи, безпека товарів, Хартія захисту споживачів.

Постановка проблеми. В процесі активації руху споживачів у світі вдосконалювались і їх права. Споживачі посіли чільне місце серед виробників, продавців товарів (послуг). На захист прав споживачів спрямовані прийняті нормативні акти ЄС та ООН. Їх основні положення відображені і в національному законодавстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням стану та перспектив розвитку споживчого законодавства України, його адаптації до стандартів ЄС є дисертація О.Ю. Черняк «Цивільно-правовий статус споживача: у контексті адаптації національного законодавства до законодавства Європейського Союзу» [1]. Також і монографія цього автора, виконана у співавторстві з Ю.В. Білоусовим [2].

Право людини на гідний рівень споживання та юридичний механізм його забезпечення проаналізовано у монографії А.В. Рабінович [3]. Проблеми захисту прав споживачів розглянуто з позиції загальної теорії права і держави. Приділена увага порівнянню чинного законодавства з міжнародними стандартами.

Мета статті. На основі дослідження основних міжнародних джерел, з'ясувати їх місце і роль в системі законодавства України; визначити основні принципи міжнародних стандартів у сфері захисту прав споживачів та їхнє практичне застосування.

Виклад основного матеріалу. Перша Міжнародна організація споживчих

товариств (International Organization of Consumer Unions – IOCU) створена з резиденцією в Гаазі у 1960 році. У 1995 році її перейменували у Всесвітню організацію споживачів (Consumer International – CI). Не можна обмежувати її діяльність лише просвітницькою роботою. Вона створила основу для прийняття і впровадження ряду нормативних документів.

У 1973 році 25 сесія Консультативної асамблеї Євросоюзу схвалила «Хартію захисту споживачів» [4]. В документі визначені основні права споживачів, які викладені в п'яти розділах:

А. Право споживачів на захист і допомогу.

Б. Право на компенсацію у разі збитків.

В. Право на консьюмерську інформацію.

Г. Право на консьюмерську освіту.

Д. Право на представництво та консультацію.

Прийнята Хартія зобов'язує держави врахувати основні її положення в національному законодавстві. Рекомендує обов'язково запроваджувати вимоги щодо безпеки, якості товарів, робіт та послуг. У Хартії зазначено, що будь-які обмеження, що виникають у результаті взаємодії між компаніями або монопольними постачальниками, повинні контролюватися законом в інтересах споживача. Представлення товарів або послуг, у тому числі у фінансовій сфері, не має здійснюватися за допомогою прямого або опосередкованого обману споживача. Національне законодавство повинно включати вимогу, що будь-яка реклама (як візуальна, так і

слухова) не вводила в оману потенційного споживача товарів і послуг. Рекламодавець у разі необхідності зобов'язаний представляти докази якості, які містяться в рекламі. Якщо рекламодавець не зміг на вимогу представити такі докази, то зобов'язаний власним коштом внести в дану рекламу відповідні корективи. Акцент на тому, що заявнику має відшкодуватися будь-яка шкода або витрати від постачальника товарів чи послуг, якщо вони виникли в результаті низької якості товарів або послуг. Для цього заявник повинен мати вільний і дешевий доступ до національної юридичної служби або судової системи. Важливим фактором для покупця є інформація, що дозволяє йому безпечно користуватися товаром або послугами, і повністю задовольнити свої потреби. Право на освіту визначає, що школярі мають отримувати такі знання, які дозволять їм протягом життя бути інформованими споживачами. У кожній державі органи влади повинні сприяти реєстрації добровільних організацій споживачів, а також консультувати їх відповідно до законодавства. Реєстрація подібних організацій повинна включати в себе обов'язок давати споживачеві вичерпну інформацію та необхідні поради. Кожна влада зобов'язана безпосередньо або через відповідний національний консюмерський орган провести та оприлюднити результати досліджень за якістю та використанням товарів, їх маркуванням, ефективністю послуг та за всіма цікавими споживачам питаннями, а також, у разі необхідності, сприяти створенню на місцях консультативно-інформаційних центрів для споживачів, у яких можна було б отримати всю необхідну інформацію про місцеву торгівлю та сфери послуг.

Хартія не ратифікована Україною, але її положення враховуються не тільки у нормотворчій діяльності, а і в судовій практиці. Так, апеляційний суд Донецької області у своєму рішенні від 28 серпня 2017 року, розглядаючи справу № 227/277/17, звернув увагу на рішення Конституційного Суду України від 10 листопада 2011 року № 15-рп/2011 [5].

Зазначено, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права; Кон-

ституція України має найвищу юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (частини перша, друга статті 8 Основного Закону України); Конституційний Суд України бере до уваги також положення актів міжнародного права. Зокрема, Хартією захисту споживачів, схваленою Резолюцією від 17 травня 1973 року № 543, передбачається, що надання товарів чи послуг, у тому числі у фінансовій галузі, не має здійснюватися за допомогою прямого чи опосередкованого обману споживача. Оскільки справа торкалась кредитних відносин, досліджено і Директиви ЄС. (Директиву 2005/29/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 11 травня 2005 року щодо несправедливих видів торговельної практики та Директиву 2008/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23 квітня 2008 року.

Звернення до всіх держав світу щодо захисту прав споживачів відображено в Керівних принципах ООН. 9 квітня 1985 року Генеральна Асамблея ООН затвердила резолюцію №39/248 – Керівні принципи захисту споживачів [6].

Цей документ переслідує наступні цілі:

- сприяти країнам у встановленні або подальшому забезпеченні належного захисту свого населення як споживачів;
- сприяти створенню структур виробництва і розподілу, здатних задовольняти потреби і запити споживачів;
- заохочувати високий рівень етичних норм поведінки тих, хто пов'язаний з виробництвом і розподілом товарів та послуг для споживачів;
- сприяти країнам у боротьбі зі шкідливою діловою практикою всіх підприємств на національному і міжнародному рівнях, яка негативно позначається на споживачах;
- сприяти створенню незалежних груп споживачів;
- розширювати міжнародну співпрацю в галузі захисту інтересів споживачів;
- заохочувати створення ринкових умов, що надають споживачам більший вибір за нижчих цін.

Першою чергою у Керівних принципах звертається увага на фізичну безпеку

споживачів. Зазначено, що належна політика повинна забезпечити безпеку товарів як за безпосереднього, так і за умови іншого розумно можливого використання. Ті, хто відповідає за вихід товарів на ринок, зокрема постачальники, експортери, імпортери, роздрібні торговці і таке інше (далі іменовані розподільниками), повинні забезпечити, щоб ці товари в період знаходження у них не ставали небезпечними через неправильне поводження або зберігання. Споживачів слід інструктувати про правильне використання товарів і інформувати про можливий ризик за умови безпосереднього або іншого розумно можливого використання. За можливості споживачам треба повідомляти найважливішу інформацію про безпечне використання за допомогою зрозумілих в міжнародних масштабах позначень.

Важливим є також сприяння економічним інтересам споживачів і захист цих інтересів. Політика урядів повинна бути спрямована на надання споживачам можливості максимально вигідно використовувати свої економічні засоби. Вона також спрямовується на забезпечення задовільних технічних і експлуатаційних характеристик, належних методів розподілу, добросовісної ділової практики, інформативного маркетингу та ефективного захисту проти практики, яка може негативно вплинути на економічні інтереси споживачів і здійснення вибору під час покупки. Урядам слід ввести або зберегти політику, яка чітко визначає відповідальність виробника за те, щоб товари відповідали розумним вимогам з погляду їх довговічності, придатності і надійності, і відповідали меті, для якої вони призначені, а також відповідальністю торговця є стеження за дотриманням цих вимог. Аналогічна політика повинна проводитися і у сфері обслуговування. Уряди повинні заохочувати добросовісну і ефективну конкуренцію, для того, щоб забезпечити споживачам найширший вибір товарів і послуг за мінімальними цінами, тощо; залежно від конкретних умов, розробляти або сприяти розробці і застосуванню на національному і міжнародному рівнях добровільних та інших норм безпеки і якості товарів та послуг і відповідним чином їх популяри-

зувати. Національні норми і положення про безпеку і якість товарів повинні періодично переглядатися, щоб забезпечити їх відповідність загальноновизнаним міжнародним нормам.

Керівні принципи передбачають обов'язкове розроблення програм щодо забезпечення розподілу основних товарів і послуг там, де такий розподіл ускладнений, що може мати місце, зокрема, в сільських районах. Така політика має включати допомогу в створенні відповідних складських і торгових мереж в сільських центрах, стимулювання розвитку споживчої самопомоги і ефективніший контроль за умовами надання основних товарів і послуг в сільських районах. Зазначено, що урядам слід заохочувати всі підприємства вирішувати конфлікти із споживачами справедливо, оперативно і в неофіційному порядку, і заохочувати створення добровільних механізмів, включаючи консультативні послуги і неофіційні процедури розгляду скарг, які можуть допомогти споживачам. Своєю чергою діловим колам, за необхідністю, організовувати конкретні і цілеспрямовані програми освіти та інформування споживачів або брати участь в їх проведенні. Враховуючи необхідність захоплення споживачів в сільських районах (безграмотних споживачів), урядам слід відповідно до конкретних умов розробляти або заохочувати розробку програм інформування споживачів за допомогою засобів масової інформації. За сприяння інтересам споживачів, особливо в країнах, що розвиваються, урядам слід, за можливістю, приділяти першочергову увагу таким важливим для здоров'я споживачів галузям як продовольство, водопостачання і лікарські препарати.

У межах міжнародної співпраці Керівні принципи зобов'язують розвивати, переглядати, підтримувати або укріплювати, за необхідністю, механізми обміну інформацією про національну політику і заходи в галузі захисту інтересів споживачів. Також урядам слід співпрацювати для того, щоб політика і заходи щодо захисту споживачів застосовувалися так, щоб не створювати перешкод міжнародній торгівлі і відповідати міжнародним торговим зобов'язанням. Слід констатувати, що ці принципи прийняті в основу Зако-

ну України «Про захист прав споживачів». В окремих рішеннях суду звернена увага на Керівні принципи. Так, розглянувши заяви сторін, вивчивши матеріали справи, суд прийняв рішення щодо цивільної справи за позовом ОСОБИ_1 до Товариства з обмеженою відповідальністю «Авто Просто» про захист прав споживачів від 13.07.2017 справа №182/3192/16-ц [7], яке ґрунтується на п. п. 1, 2 Резолюції № 39/248 Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй «Керівні принципи для захисту інтересів споживачів» від 09 квітня 1985 року.

Зовнішня політика України в споживчій сфері визначена також Законом України від 18 березня 2004 року «Про Загальнодержавну програму адаптації Законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [8].

Згідно з Маастрихтським договором 1992 року, держави-члени ЄС взяли на себе зобов'язання надання належної інформації споживачам, захищати їх економічні інтереси та безпеку. Це було перше законодавче закріплення подібних обов'язків. В 1997 році підписано Амстердамський договір (набрав чинності 1 травня 1999р.).

На думку Вишнякова О.К., наявного в Україні адаптаційного механізму буде недостатньо для імплементації конкретних актів законодавства ЄС, навіть їх «основних», «рамкових» положень, оскільки це потребує заходів «конвергентного» характеру. З боку України «конвергенція», вочевидь, позначатиме добровільну вибірккову імплементацію законодавчих актів ЄС, їх впровадження в законодавство України [9, с. 48]. На нашу думку, впровадження в Україні директив та регламентів ЄС згідно механізмів гармонізації та уніфікації, які діють в ЄС, можливе тільки за умови попередніх змін у Конституції України, які б дали змогу діяти на території України актам наднаціональних органів ЄС.

Висновки і пропозиції. На сьогодні не усі положення міжнародних стандартів у сфері захисту прав споживачів відбилися в законодавстві України. Це зумовлює неоднозначні тлумачення доктрини і практики. Державні структури, громадські організації мають створити ефективний

юридичний механізм для належного застосування норм міжнародних актів в споживчій сфері. Також пріоритетним завданням є реалізація Загальнодержавної програми адаптації Законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

Список використаної літератури:

1. Черняк О.Ю. Цивільно-правовий статус споживача у контексті адаптації національного законодавства до законодавства Європейського Союзу: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва НАПрН України. Київ, 2011. 22с.
2. Білоусов Ю.В., Черняк О.Ю. Цивільно-правовий статус споживача: у контексті адаптації національного законодавства до законодавства Європейського Союзу: монографія. К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємства НАПрН України, 2010. 239с.
3. Рабінович А.В. Право людини на гідний рівень споживання та юридичний механізм його забезпечення (загальнотеоретичне дослідження). Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування АПРН України; гол. ред. П.М. Рабінович. Серія І. Дослідження та реферати. Випуск 17. Львів: Край, 2008. 164с.
4. Хартия защиты потребителей: Резолюция Ген. Асс. ЕС №543 от 1973г. Защита прав потребителей. М., 1996. 54с.
5. Справа № 227/277/17 від 28.08.2017 р. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/68576200>
6. Руководящие принципы для защиты интересов потребителей: Резолюция Ген. Асс. ООН 39/248 от 09.04.85 г. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. Законодавство України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_903.
7. Справа №182/3192/16-ц від 13.07.2017 р. База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/67715918>.
8. Про Загальнодержавну програму адаптації Законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03.2004 р. Голос України. 2004. № 101.
9. Вишняков О.К. Апроксимація правового забезпечення цивільних майнових відносин в Україні до умов внутрішнього ринку Європейського Союзу. Дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.03. НУ «ОЮА». Одеса, 2008. 219 с.

Яновицка Г. Б. Международно-правовые принципы защиты прав потребителей в гражданском праве Украины

Статья посвящена международно-правовым принципам защиты прав потребителей. Сосредоточено внимание на их отражении в международных стандартах. Акцентируется внимание на их адаптационном механизме и применении в нормотворческой деятельности и в судебной практике.

Ключевые слова: потребитель, международно-правовые принципы, безопасность товаров, Хартия защиты потребителей.

Yanovytska H. International Legal Principles of Consumer Rights Protection in the Civil Law of Ukraine

The article is devoted to the international legal principles of consumer rights protection. Some attention is focused to their reflection in international standards. Their adaptive mechanism and application in law-making process and in judicial practice is indicated.

Key words: consumer, international legal principles, product safety, the Consumer Protection Charter.